

MIDDELEEUWEN EN NIEUWE GESCHIEDENIS

R. E. V. Stuip, C. Vellekoop, ed., *Koningen in kronieken* (Utrechtse bijdragen tot de mediëvistiek XVI; Hilversum: Verloren, 1998, 207 blz., f39,-, ISBN 90 6550 298 X).

Geschiedschrijvers gebruikten in de Middeleeuwen vaak koningen als *dramatis personae* voor hun kronieken. Zij vertelden de historische ontwikkelingen aan de hand van hun lotgevallen, soms ook nog voorzien van een morele beschouwing. Dat is niet zo vreemd, want koningen bepaalden door hun huwelijken en hun optreden in de internationale politiek in sterke mate de geschiedenis van hun vorstendom. Het kon van groot belang zijn dat een koning geen mannelijke erfgenamen had of dat hij zich op tal van slagvelden manifesteerde, om maar iets te noemen. De bundel *Koningen in kronieken* illustreert deze historiografische traditie ten volle: zij handelt over diverse schrijvers en koningen uit de achtste tot en met de vijftiende eeuw, afkomstig uit het Frankische Rijk, Engeland, Schotland, het Duitse Rijk, Frankrijk, Sicilië en Holland en Brabant. Uiteraard zal hier de aandacht beperkt worden tot de artikelen die op de 'Nederlanden' betrekking hebben.

Mayke de Jong behandelt de ontstaansgeschiedenis en enige karakteristieken van Karolingische annalen, met name de *Annales regni Francorum*, de Annalen van Fulda en de Annalen van Sint-Bertijns. Zij gaat nauwelijks in op de textuele overeenkomsten en mogelijke connecties tussen de auteurs, maar laat wel uitkomen dat het ideologische kader van deze werken sterk bepaald werd door God, vorst en volk. Het is aardig te constateren hoe de annaalschrijvers worstelden met het probleem van contemporaine geschiedschrijving: zij konden in het verleden gemakkelijker het ingrijpen van God in het leven van de koningen ontdekken dan in hun eigen tijd. Opmerkelijk is dat de annalen van bisschop Prudentius van Troyes vijfjaar lang (tussen 861 en 866) konden blijven liggen, voordat zij door aartsbisschop Hincmar van Reims werden gekopieerd en voortgezet. Dat geeft aan dat schrijven van geschiedenis niet zoveel belangstelling had in deze roerige jaren.

A. L. H. Hage gaat in op de wijze waarop Lodewijk van Velthem (gestorven na 1326) heeft geschreven over keizer Hendrik VII van het Duitse Rijk. De Brabantse geschiedschrijver was duidelijk onder de indruk van deze vorst, want hij wijdde zijn vijfde boek van de *Voortzetting van de Spiegel Historiael* zowat geheel aan diens kortstondige regering (1308-1313). Hij deed in drieduizend verzen verslag over Hendriks tocht naar Italië, alwaar hij de keizerskroon verwierf en onverwachts overleed. Van Velthem was blijkens tal van details goed op de hoogte van deze tocht. Hij schreef Hendriks dood toe aan vergiftiging, maar dat is volgens moderne opvattingen waarschijnlijk onjuist. In het zevende boek van de *Voortzetting* trachtte Van Velthem aan de hand van onder meer de Bijbel en de profetieën van Hildegard van Bingen zijn eigen tijd te duiden in relatie tot de komst van de Apocalyps. Hij beschouwde de vergiftiging van de keizer als één van de voortekens dat het einde der tijden nabij was. Deze voorstelling van zaken maakt de lezer benieuwd naar het ontstaan van het vijfde en zevende boek en hun onderlinge relatie, maar Hage doet hier helaas geen enkele mededeling over.

De bijdrage van Jeanne Verbij-Schillings is getiteld 'Van Gode ghecroont. Laatmiddeleeuwse voorstellingen van vorstelijk gezag'. De ondertitel is misleidend, want het verhaal gaat enkel over Heraut Beyeren en de werken die hij in het eerste decennium van de vijftiende eeuw schreef in dienst van de graaf van Holland. Deze zijn overigens zeer omvangrijk, want hij heeft in korte tijd zo'n 400 folio's perkament volgeschreven. Zijn geschiedverhaal was opgezet

als een serie vorstenportretten, waarbij ieder portret een bepaald aspect van het vorstelijk gezag belichtte. De vorsten blijken echter in hoofdzaak graven van Holland te zijn, waarbij de schrijfter vooral hun aanspraken op Friesland toelicht. Dat doet toch vreemd aan in een boek dat over koningen heet te gaan.

De bundel wordt afgesloten met een beschouwing van de zogenaamde Kattendijke-kroniek door Karin Tilmans. Deze kroniek stamt uit de vijftiende eeuw en was ooit in het bezit van de familie van Brederode. Zij bevat een uitvoerige verhandeling over Trojaanse koningen, zes van de 'Negen besten' (de drie oudtestamentische helden ontbreken), maar 'vervalt' aan het einde toch weer tot een overzicht van de graven van Holland. Volgens Tilmans bood de kroniek een handvat voor de Brederodes om op grond van koninklijke afstammingsmythes aanspraken te maken op de Hollandse graventitel. Dat is intrigerende stof; gelukkig wordt er gewerkt aan een editie van deze kroniek, die nu nog in privébezit is.

De titel *Koningen in kronieken* dekt al met al niet de lading van de bijdragen, maar dat is niet het grootste gemis. Tegenwoordig worden kronieken meer op interdisciplinaire wijze bestudeerd, zo wordt in het woord vooraf van R. E. V. Stuip en C. Vellekoop en de algemene beschouwing van H. B. Teunis terecht gesteld. Het gaat niet alleen meer om de tekst maar ook om de lezer die indertijd de kroniek las. Dit aspect krijgt in de hier besproken artikelen echter nauwelijks aandacht. Wij zouden bijvoorbeeld graag willen weten in hoeverre de Karolingische koningen al die annalen kenden. Heraut Beyeren verbaasde zich erover dat de Hollandse ridderschap verzuimde om graaf Willem II te hulp te schieten tegen de Friezen. Hij stelde dat de ware vorst een binnenlands beleid diende te voeren dat interne stabiliteit bevorderde. Hoe zou zijn broodheer Willem VI — volop in conflict met Jan van Arkel — over dergelijke passages gedacht hebben? Hoeveel mensen hebben nu eigenlijk de werken van Van Velthem en de Kattendijke-kroniek gelezen toen zij 'vers van de pers' waren? Dat zijn vragen die niet zo eenvoudig zijn te beantwoorden, maar wat meer aandacht voor de middeleeuwse lezer had deze moderne lezer toch wel wenselijk gevonden.

M. J. van Gent

R. van Caenegem, A. Demyttenaere, L. Devlieghe, *De moord op Karel de Goede door Galbert van Brugge* (Historische reeks XXXVI; Leuven: Davidsfonds, [1999], 280 blz., Bf 795,-, ISBN 90 6152 686 8).

In de vroege ochtend van 2 maart 1127 werd Karel de Goede, sinds 1119 graaf van Vlaanderen, vermoord terwijl hij in de Brugse Sint-Donaaskerk in gebed was verzonken. De daders waren leden van de Erembaldclan, sinds twee generaties de meest invloedrijke groep in het graafschap, met hoge posities in het grafelijk bestuursapparaat. Het hoofd van de clan was Bertulf, proost van Sint-Donaas en kanselier van Vlaanderen. Hij en zijn familie hadden vele politieke vijanden, die niet nalieten te wijzen op de misdadige wijze waarop de eerste Erembald indertijd burggraaf van Brugge was geworden, en nog erger, op hun onvrije status: ondanks hun maatschappelijke positie waren de Erembalden juridisch gezien onvrij, horigen van de graaf. Toen Karel besloot om de al te machtig geworden clan aan te pakken, was zijn lot bezegeld. De wanhopige Erembalden besloten hem te doden.

De aanslag was het begin van een tumultueuze periode in Vlaanderen. De Erembalden hadden teveel vijanden om politieke munt te kunnen slaan uit het ontstane machtsvacuüm. Na de eerste verwarring werden zij in de Brugse burcht en kerk belegerd, gevangengenomen en terechtgesteld. Onder druk van de Franse koning werd nu de opvolging van de kinderloos